

Od svjetiljke do baklje

O slikarstvu Ivana Lackovića – Croate

ZEMLJA

Ne vjerujem u tezu da je Lacković slikar zavičajca. Barem ne doslovno. Njegov je fizički zavičaj Batinska, Podravina. Zemlja je žuta i stvarno saharska. Ponekad valovito poskoki i prometne se u blagi oblik dine. U noći punog Mjeseca u njoj iskre obluci isprskani zlatolikim zrcima: to kamen u tišini sriče svoj nebeski rodoslov. Dugo se pamti okus pijeska u ustima, kad se pojede, sa zemlje podignut, kakav prezreli plod. Ponekad vjetar nosi vrtložast pješčan tuljac i starice se križaju pored prozora i šapću pradavne riječi, jer vani »coprnice plešu«. U dnevnom svjetlu, zemlja je ravničarski razvaljana, čak su i hiroviti **Đurđevački pijesci**, krajnje bizaran pustinski relikv, na čijem okrajku leži Lackovićevo selo, ukroćeni bagremovim šumarcima, nasadom johe gustim poput konoplje, topolom, grmljem, lozom. Pejzaž Podravine mogao bi biti zamjenjen holandskim, sjevernoameričkim, poljskim.

Ni u Lackovićevom slikarstvu ne imenuje se zemlja nekim posebnim naglaskom. Ona se podrazumijeva. U ritmičnim mijenama godišnjih doba, odijeva se ili razodijeva bojama; u njoj, nad njom i oko nje traje razlepršani Vivaldijev koncert u četiri stavka neslučajno, ovo je Lackovićeva omiljena glazba. »Boje pjevaju«, veli Jakovsky. O čemu? Pogledajmo najsojstvenije:

Plavo pjeva prazninu.¹ Praznina je točna, čista i hladna. Velike plohe plavoga na Lackovićevim slikama pozivaju na onostranost, oduzimaju zemlji njezinu hraniteljsku (kruhotvornu) i oblikovateljsku (živodajnu) težinu. Plavo, također, poziva na traženje drugog središta: hoće se pogled podignut s lica zemlje, klasična oporba nebogled / zemljovid.

Zuto je živa zvijezda i sveti Om: boja mudra, svečana, razdjelna. Također ambivalentna: dvostruk je njezin glas, to neprestano »ili«. Ona će o životu govoriti s eshatološkim prizvukom, muklim ehom. Lacković je koristi mnogo, u oba značenja: radosni suncokreti i žitna polja solarna su varijanta, okerno nebo jako podliveno žutim, u mrtvoj prirodi sa krizantemama, ktonička.

Crvena, matična, ujezgrujuća, boja je srca. Ona je snaga, toplina, djelovanje. I još: jug, sklad i otvorenost. Nema bolje boje koja bi Lackovića odšifrirala, točnije otključala u suštini. Jedan »Ivanjski krijes« upaljen 1956. godine na Lackovićevom staklu, rasplaminjao se u veliki požar na zemlji, koji se hvata ruba nebesa i razaruje se negdje u njegovim dubinama. A da umjetnik ima na umu i dublja simbolička značenja, reći će, primjerice, tipično »naivna« slika »Odlazak zauvijek« (iz 1968) gdje crvena krava koju vode na klanicu simbolizira žrtvu, ili pak daleko složeniji »Crveni konji« (1968), slika koja otvara tarot-situaciju sa dvije arkane: crveni konji su Snaga pred kojom uzmiču Pravda (označena ispravnom crveno-plavom kombinacijom). Lackovićeva uporaba crvenoga u svim tonovima daleko prema-

suje označiteljski krug zemnih vrijednosti, kao i vidljivoga uopće. Oko njezine osi započinje vrtlog pigmenata, otvaraju se značenjska polja i prepoznatljivije vrijednosti Lackovićevoga slikarstva.

Trijumf **smeđega** nije predaja konvencionalnom: niti rapsodično uzdignuće tla (»grude«) niti uzmak pred Adamovom tvarnošću, koja će nadasve žalosno skončati kao »prah prahu«. To je boja Lackovićeve melanholije, koja probija svaku opnu, ulazi u sve pore, združuje se sa komplementarnim bojama ali i tonovima koji su joj izravno suprotni: slika bez nje je gotovo nezamisliva. Po svojoj naravi, međutim, smeđe nije opisna, već psihološka konstanta: odgovara na pitanje o unutrašnjem valeru, onomu što je netko već spretno imenovao kao »modrice na duši«. A odatle već počinje obzirno osobno iščitavanje, čemu se (i) ovdje priklanjamo.

Crno, napokon, u cijeloj lepezi svojih značenja, moglo bi otvoriti mnoga pitanja, ili zatvoriti krug. Njegove su konotacije: gusto, teško i tjeskobno. Crno drveće, crne ptice na Lackovićevim slikama. Crni obrubi obojenih ploha, to je uglavnom sve. Sklona sam mišljenju da to progovara crtač, rasni crtač koji se (a zašto bi?) ne odriče svoga izuma: njegovo bezlisno crno drvo simbol je velike protežnosti. Njime započinjemo stavak:

FLORA

Staklo, taj »prvotni čovjekov simbol«, samo po sebi ispreda cijelu mrežu značenja. Dovoljno je podsjetiti: u Kabali, ono je slika čovjeka. U judaističko-kršćanskoj simbolici stoji kao simbol duha. U mnogim kulturama srećemo antropomorfnu tumačenja vezana uz stablo. U njemu je, tvrdi se, početak vatre i početak života. Općenito: predstavljajući život, ono obuhvaća i cjelokupni simbolizam uspravnosti. Ono je »živi put komunikacije«, nešto što »crpi odozdo i uspinje se u onkraj«. Zna se sve o stablima-očevima i stablima-majkama. Zna se o kozmičkom stablu, obrnutom stablu (ideogram za kosmos), stablu prosvjetljenja (ikonografski znak Buddhe) i stablu spoznaje dobra i zla (biblijska ikonografija). Postoji prastara jednadžba o stablu života i križu-instrumentu otkupljenja. Majčinski aspekt stabla iscrpno je protumačen u srednjovjekovnim tekstovima. Može se gotovo ustvrditi: stablo je »sabirni centar« arhetipova, otisak pohranjen u sjećanju vrste, u čovjekovoj najdubljoj podsvijesti. Lackovićeve su stabla pretežno stabla bez lišća. Izvornik, na koji se pozivamo u prethodnim naznakama o stablu, navodi da je takvo, bezlisno stablo, prikaz ciklusa smrti i ponovnih rođenja. Ali ono, što će nas daleko više presenetiti, jest **izbor stabala** na umjetnikovim slikama, veoma osebujan i sklona sam vjerovati, psihološki duboko motiviran. Neslučajan.

Lacković riše **bagrem, hrast i vrbu**. Bagrem, »stablo zlatne svjetlosti«, po svojoj rasprostranjenosti i ukorjenjenosti u gotovo svim značajnim kulturama, univerzalni je simbol. Najkraće: »Posvuda, dakle, nalazimo bagrem, tvrdo drvo mirisna cvijeta i opasnih bodlji; vezano je uz religiozne vrijednosti poput nekog uporišta božanskog«. Zlatna grančica antičke tradicije, bagremova je grančica. Kristova kruna od bagremova je trnja ispletena. Poznaju ga, kao simbol, i Kina i Indija i Zapad. Gotovo isto, kao i sveprisutni, drevni, atributima božanskog okićen hrast. Podsjetimo na: Zeusov, Jupiterov i Perunov hrast. Na drevne **druide**, hrastove ljude, čija je mudrost i snaga otjelovljena u amblemu hrastazaštitnika. Vrba, konačno. Završimo li s vrбом, spomenut ćemo božanski zakon, besmrtnost, tibetansko »središnje stablo«. Dozvoljavajući, dakako, da smo u svojim tumačenjima »zaorali« pređuboko, i da su Lackovićeve stabla izravni »prijepis okružja«, naprosto: flora Podravine. No, za jednog nezavičajnika, stanovnika »kozmičke kuće« prepisivačka (imitativna, konvencionalna) razina bila bi odveć plitka, i u tome je opasnost onih drugih, doslovnih tumačenja njegove umjetnosti.

Florealmom Lackovićevom nizu valja dodati potočnicu (nezaboravak) i krizantemu. Jednostavni, samozatajni, gotovo spomenarski nezaboravak, i svečana, melanholična, u plemenitom smislu patetična krizantema, također dobro opisuju ovoga slikara-pjesnika, rekla bih. Lacković je melanholik koji pamti, vjeruje i nada se. Imponira u svemu tome, njegova nepokolebljiva ustrajnost.

SELO I SEOSKO GROBLJE

Lackovićeve sela negdje u krhkoj optičkoj spravi, čija ih sočiva približuju ili udaljuju, zbijajući na hrpu kućerke pokrivene slamom, stogove sijena i stelje, ograde od pletera, bunare, krušne peći, štagljeve, drvarnice, gumna, kukuruzne koševе, trapove, šumarke s gnijezdima, crkvicu sa stožastim ili lukovicaštim tornjem i crvotočna raspela na raskršćima. Ponekad plane požar nad mirnim krovovima, nečija kuća gori. Zaputi se kakva procesija prema crkvi, noseći svilene barjake i pjevajući nabožne napjeve, o blagdanu. Svatovi i pogrebne povorke mimohode se na istom seoskom putu. Ili usamljena nosačica pronesе tuda naramak suhih čičaka, bukete krizantema, svežnjeve božikovine i modrih spomenaka. Ili se trudni pozemljari probija kroz prtinu u pravcu doma, noseći lampaš, odmatajući u sebi svijetle, skrovite misli. Zalutaju i cigani s dvoglavim konjem u selo, i objesni »fašenkari« (maškare) zaredaju od kuće do kuće. Dječja se graja čuje zimi na zaleđenim barama, kao da netko rasipa suhe orahe po tavanu. Najčešće, međutim, selo su zamrla, protegnuta i tiho prirasla uz kakvu krčevinu: kao u istančanoj prozi Henrija Bosca, ovdje žive ljudi »nadareni za nepokret«.

Ali tek u nekoj nokturalnoj, gotovo mističnoj sceni, oljušti se sva običnost: kuće su »podrezane«, a slikar, preobražen u sovu ili nestvarno noćno biće, percipira samo krovove, tavanska okna i vrhove stabala. Maglom zastrt mjesec izranja ispod oblaka od mokre kudjelje. Sve je opuhnuто kavinim prahom, umbrom. Selo potopljeno u noćnom talogu. Samo se jedna ukočena ptica, krvavocrvene glave i vrata, raširenih bijelih krila, katkad zaljulja na vrhu okljaštrene grane, i po njoj se zove slika: »Mrtva ptica u noći« (1962). Na slici »Noćni krovovi« (1964), nema je više, a i Mjesecu je također oduzeto ono malo prozirnoga žutila: vlada totalna noć, bezvjetrica, neovdašnjost. U Lackovićevomu slikarstvu to

je diskretan nagib prema fantastici-izazovno zanimljiv i neistražen, za sada.

Jedna čudnovata verzija seoskoga groblja iz 1966. i replika 1977. zaslužuju također pomniju raščlambu. Groblje je pod snijegom (srebrina, pustogledina, kostoludina) i po njemu mravinja mala povorka: nosač križa, svećenik koji čita iz otvorene knjige, nosači lijesa i starije ognute crnim vunenim rupcima. U bijeljoj pustošni vide se izbrešci humki s križevima, otkinute grane i nekoliko promrzlih ptica. Oko svježe iskopane rake rastu crveni tulipani! U prvoj, starijoj verziji, starice također nose crvene cvjetove, a na kraju povorke gmiže jelenak, noseći trostruki, rubinsko crveni cvijet u spojenim kljestašima. Svjetlost, koja zrači iz rake, u kasnijoj je replici zamijenjena izlazećim suncem na hladnom satenu modrog zimskog neba, a pridodan je i trnjem obrastao križ-raspeće, obasjan sunčevim zlatokrugom, na mjestu gdje će doći glava pokojnika. Zbog snažne i vidljive emocionalne »nabijenosti« i simbolike koja upućuje na tajne obrede, mistično, okultno i u širem smislu religiozno (crveno i bijelo kao boja akolita pri službi božjoj, odnosno, implicitno, boja Jahvea, boga mudrosti i ljubavi), zbog dirljivoga načina da se cvijećem na snijegu izrazi ljubav i odanost prema Nepoznatom (za motritelja) koji će počivati u raci, rekla bih da je ovo slikovna tužaljka potresan bratski oproštaj: na seoskom groblju u Podravini leži Lackovićev mali brat Petar. Veliki mu brat daruje tulipane, prizivajući djetinjstvo, Eden, goruću srepu i vezu krvi. Također, on riše palu krunu u snijegu: znak neispunjenoga života, ali i onoga koji je »poletio izvan plačnoga kruga i brzim nogama pristupio žuđenju kruni«, kako nas poučava zapis sa Orfičkih pločica.²

VRIJEME, LICA, ŽIVOTINJA

Lackovićeви su likovi tipizirani, prisličeni općem uzorku. Nameće se utisak: kao da svi imaju istoga oca i majku. Čovječanstvo, mnogočlana obitelj, Batinske, stvarno selo, ili planetarno selo zvano Zemlja, svejedno je. Muškarci i žene u poslu, žalosti i veselju, prikazani su uglavnom iz poluprofila: muškarci podšešireni, žene zabrađene rupcima. Nošnja starinska, domaće sukno, često (kod ženskih likova) simbolična crveno-bijeloplava kombinacija. Jedva je vidljiva razlika između apostola koji prolazi selom, čelav, ozbiljan, zarastao u bradu (sv. Pavao) i dotepenca-vagabunda, dolutalog iz bijeloga svijeta s kutijom punom čuda-vašarskih drangulijica.

Vrijeme teče po sinkronijskoj i dijakronijskoj ravni: Matija Gubec, bos, usred zime, lica potamnijela od teških slutnji, mogao bi biti i zabrinut čovjek u našim olovnim vremenima. Lice majke, čisto, netaknuto promjenom, nalik je stranici iz svete knjige. Umjetnici i učitelji: Hegedušić, Galović, Tadijanović, Jakovsky, Ungaretti, pojavljuju se u suptilnoj ikonografskoj obradi, okruženi znakovima koji upućuju na umjetničku osobitost ili značaj sudbine. Vješta interpolacija likovnih ili tekstualnih citata, otkriva pri tom i Lackovićevu široku kulturu i postojanu žeđ za znanjem.

Pečat stoljeća otiskuje na Lackovićevim staklima i grafičkim listovima amblem maske. Umjetnik će sam objašnjavati (u razgovorima) da krinka zamjenjuje **izgubljeno lice** čovjeka 20. stoljeća. Onoga, reći će, koji je shvatio da nije drugo do materija, tvar u vječitoj promjeni, pojava privremena i od zanemarive važnosti u cikličkom kretanju.

Konačno, čovjeku pod maskom, rastočenoj osobnosti, pripada i (odgovarajuća) životinja. Biće demonsko, nakazno, apokaliptično. Rogato, dlakavo, repato, bestidno otkirvena spola, uzgojeno u kakvom genetičkom stakleniku ili u vrućici šizofrenične fantazije, to će čudovište ostaviti otisak svojih kopita usred stranice naše kozmetički ulaštene i isfrizirane povijesti: znak bolesti, straha, ružnoće, nasilja, zloće, uništenja. Sveto i profano past će u kal, zapetljano u nerazmrsiv koloplet: volunjska glava, obezglavljeni anđeo, muškarac obuzet pohotom i njegova nesmiljena jahačica . . .

Lackovićeva umjetnost ni ovdje nije moralizatorska, zburada: to je izvanjsteni krik, vapaj jedne krajnje senzibilne duše, koja bi da sačuva svoje sanjarske smiraje, kristalne zime, sunčeve i mjeseečeve monstrance podignute nad žitnim poljima, livadama i gnijezdima. Lacković je sanjar i prorok **zlatnoga doba**, zatečen i zatočen u vremenu pomrčine, duboko zgranut nad zlom. Cijela je njegova umjetnost jedna predana služba, tiha misa za povratak radosti u naše domove, naša srca, misli i djelovanje. Zaslužuje, kao takva, svoje sljedbenike i vjernike. I nalazi ih, srećom, u sve većem broju, na svim meridijanima, svim stranama svijeta. **Hora est.**³

OD SVJETILJKE DO BAKLJE

Čovjek sa svjetiljkom, **svjetlonosac**, Lackovićev je čest motiv, rekla bih gotovo-amblem. Dostajalo bi jedno (Bachelardovo, primjerice) poticajno objašnjenje, koje svjetiljku izjednačuje sa dušom, pa da shvatimo koliko je umjetnik obuzet pitanjem duše i duhovnoga života uopće, i tko kome svijetli (ili želi posvijetliti) na zamršenim putevima života i umjetnosti, u mračnoj šumi koja zastire obzor. Obecanje Lackovićeve svjetiljke glasi: **Post tenebras lux.**⁴

Prema evanđelistu Ivanu, »djelo nadahnuto ljubavlju znak je da se ide u svjetlosti«. Držim da se na Lackovićev primjer može, bez ostatka, primijeniti ova izreka. On želi darovati svjetlost i želi povesti putem svjetlosti.

Stavljaajući najprije, skromno, mali žižak-lampaš u ruke čovjeka koji se vraća s polnočke, a zatim, dižući taj fenjer na štap, da bi lučonoša posvijetlio cijeloj povorci, on će, logično proširujući simboliku svjetlosti (i usavršavajući, istodobno, vještinu prenošenja svjetlosti svjetiljke, o čemu postoji jedna lijepa zen-rasprava) doći i do baklje, zublje, luči, glavnje. Mnogo imena za mnogoznačnu stvar.

Široko razmahnuvši bakljom, na Lackovićevim crtežima, muškarac ili žena opisat će vatreni krug, obuhvativši time oblik ophodnice, naš kuglasti i vrtložni svemir. Zublja, kao simbol pročišćenja i prosvjetljenja, obasjat će sva bića i sva tri svijeta, dotičući u nama samu božansku bit. Ništa neće ostati nedotaknuto i neprožeto. Sumnjičavci, oklijevala, ameboidi, ljudi sazdana od zemaljskog blata, ljudi od mekog i tvrdog zraka, svi, bez iznimke, neće odoljeti ovome sjaju, blagosti i toplini, ovoj suncolikoj jasnoći. Što se Lackovića tiče, ovdje bi valjalo u cijelosti navesti rusku **priču o Ivanovom srcu**, pretvorenom u svjetiljku, baklju, suncosjaj. Bez njenog tragičnog završetka, ako je žrtvu (kao otкупnu cijenu) ikada moguće izbjeći.

CRTA

O Lackovićevim crtežima postoje već knjige, tematske monografije, studije. Ona otvara novo, veoma složeno i opsežno poglavlje u Lackovićevoj umjetnosti. Neprekidno nas iznenađuje izletima i prodorima u do jučer »zabranjena« i »zatvorena« područja za samoukog, izvornog, naivnog slikara. Lacković, razumije se, to oдавno nije, nije od samog početka. On samo nastavlja jedan svoj, davno započet posao. Ne preostaje mu drugo. On sam, reći će to sažetije i bolje: »Crta me odvela u svijet strasti iz kojega nema povratka.« Pa, doviđenja, i mnogo puta još **DOBAR DAN**, Ivane Lackoviću. Želim Vam laku ruku i puno bjeline. Vi ćete znati čime da je ispunite.

1987.

BILJEŠKE:

1. Sva tumačenja izvedena su prema »Rječniku simbola« Chevaliera i Gheerbranta. Korišteni su autoričini razgovori s I. Lackovićem, kao i bilješke skupljene tokom sedmogodišnjeg druženja. Zahvaljujem umjetniku na strpljivosti i pomoći.
2. Ovu je sliku Lacković imenovao »SPROVOD SIROMAHA«, što će reći da smo, tragajući na simboličkoj osnovi, namjerno otišli u interpretativnu širinu, koja je htjela premašiti opis po viđenom, prijepis slike.
3. Vrijeme je, prvi je čas.
4. Poslije tame svjetlost.